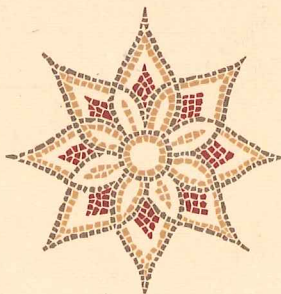

Ἐν τῇ Μητρόπολις Καρυστίας καὶ Σκύρου

Δίκαιον Ὁφλημα

Τιμητικὸς τόμος
ἐπὶ τῇ πεντηκονταετηρίδι Ἀρχιερατείας
τοῦ Μητροπολίτου Καρυστίας καὶ Σκύρου
κ.κ. Σεραφεῖμ

ΑΘΗΝΑ 2018

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Συντομογραφίες	15
Προλογικὸ Σημείωμα	21
Τοῖς Ἐντευξομένοις.....	23

1. Χαιρετισμοὶ Πατριαρχῶν καὶ Προκαθημένων Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν

Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Βαρθολομαίου Α΄	29
Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Θεοδώρου Β΄	31
Πατριάρχου Ἱεροσολύμων Θεοφίλου Γ΄	33
Πατριάρχου Μόσχας Κυρίλλου.....	35
Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου Χρυσόστομου Β΄	37
Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Ἱερωνύμου Β΄	39
Ἀρχιεπισκόπου Πολωνίας Σάββα	41
Ἀρχιεπισκόπου Ἀλβανίας Ἀναστασίου.....	43
Ἀρχιεπισκόπου Ἀμερικῆς Δημητρίου	45
Ἀρχιεπισκόπου Θυατείρων Γρηγορίου.....	47

2. Χαιρετισμοὶ Ἱεραρχῶν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος

Μονεμβασίας καὶ Σπάρτης Εὐσταθίου.....	51
Ἡλείας Γερμανοῦ.....	53
Μαντινείας καὶ Κυνουρίας Ἀλεξάνδρου.....	55
Γλυφάδας, Ἑλληνικοῦ, Βούλας, Βουλιαγμένης καὶ Βάρης Παύλου	59
Νεαπόλεως καὶ Σταυρουπόλεως Βαρνάβα.....	61
Τριφυλίας καὶ Ὀλυμπίας Χρυσόστομου	63
Θηβῶν καὶ Λεβαδείας Γεωργίου.....	65

3. Βιογραφία τοῦ Τιμωμένου Ἱεράρχου

Μητροπολίτου Φθιώτιδος Νικολάου Βιογραφικὸ Σημείωμα τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Καρυστίας καὶ Σκύρου κ. Σεραφεῖμ.....	69
--	----

4. Ἄρθρα

Μητροπολίτου Γουμενίσσης, Ἀξιουπόλεως καὶ Πολυκάστρου Δημητρίου Κρινόμενοι διὰ μέσου μιᾶς ὀριακῆς κρίσης	77
† Μητροπολίτου Λαρίσης καὶ Τυρνάβου Ἰγνατίου Ἡ Βενέτα τοῦ Ρόρη.....	87
Μητροπολίτου Δρυϊνουπόλεως, Πωγωνιανῆς καὶ Κονίτσης Ἀνδρέου Ματιές στοῦ Ἑλληνικὸ Ὀλοκαύτωμα (1941-1945).....	95
Μητροπολίτου Εἰάνθης καὶ Περιθεωρίου Παντελεήμονος Ἐκ τῶν καταλοίπων τοῦ Μητροπολίτου Εἰάνθης Ἰωακείμ τοῦ Μαρτινιανοῦ. Βιογραφία τοῦ ἱερέως παπᾶ Πάνου Παπαδημητρίου, κτίτορος τῆς Μονῆς Φανερωμένης Κυζίκου...105	
Μητροπολίτου Ναυπάκτου καὶ Ἀγίου Βλασίου Ἱεροθέου Ἡ ἀσκητικὴ καὶ θεολογικὴ ἔννοια τοῦ προσώπου κατὰ τὸν Γέροντα Σωφρόνιο	113
Μητροπολίτου Σάμου καὶ Ἱκαρίας Εὐσεβίου Ὁ Σάμιος Ἐπίσκοπος Τυρολόης Πορφύριος Ζαμπέτης (1701-1781) καὶ ἡ Πορφυριάδα Σχολὴ Καρλοβάσου	125
Μητροπολίτου Καστορίας Σεραφεῖμ Ὁ οἰκονόμος τῶν Θεῶν Μυστηρίων	137
Μητροπολίτου Καισαριανῆς, Βύρωνος καὶ Ὑμηττοῦ Δανιήλ Ἡ ποιμαντικὴ διακονία στὶς φυλακές.....	153
Μητροπολίτου Πειραιῶς Σεραφεῖμ Ἀποφάσεις συνόδων τῆς Ρωμαϊκῆς «Ἐκκλησίας» μετὰ τὸ Σχίσμα ἐναντίον τοῦ Παπικοῦ «πρωτείου Ἐξουσίας» καὶ ἡ ἀπόφασις τῆς Συνόδου «Φερράρας-Φλωρεντίας».....	161
Μητροπολίτου Σερρών καὶ Νιγρίτης Θεολόγου Μήτηρ Θεοῦ, ἡ Πονολύτρεα. Τὸ ἱερὸν παλλάδιον τῶν Σερρών.....	175
Μητροπολίτου Σύρου Δωροθέου Β΄ Ἐπιδράσεις τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφικῆς σκέψεως στὴ θεολογικὴ διδασκαλία τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας.....	195

Μάριου Μπέγζου	
<i>Ἡ Θεολογία τοῦ Λόγου ὡς Παιδεία Διαλόγου</i>	663
Χαραλάμπους Μ. Μπούσια	
<i>Στὴ Ρουμανία ἢ Ὁρθοδοξία ζεῖ!</i>	671
Ἀλεξάνδρας Παλάντζα	
<i>Ὁ πόκος τοῦ Γεδεών (Κρ. 6,36-40): Ἡ κατανόηση</i> <i>τοῦ θαυμαστοῦ σημείου ὡς προτύπωση τῆς Θεοτόκου</i>	683
Ἰωάννου Ἄντ. Παναγιωτόπουλου	
<i>Ἐτερότητα καὶ θρησκευτικὸς ριζοσπαστισμὸς:</i> <i>Τὸ παράδειγμα τοῦ ὀσιομάρτυρα Ἀναστασίου τοῦ Πέρση</i>	697
Πρωτοπρ. Κωνσταντίνου Ν. Παπαδόπουλου	
<i>Σχέσεις τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Καππαδοκίας</i> <i>καὶ τῆς Λατινικῆς Ἀφρικῆς τὸν 3^ο αἰώνα</i>	703
Σίμου Παπαδόπουλου	
<i>Τὸ φιλόνηρον στὸ ἔργο τοῦ Πλουτάρχου:</i> <i>Θεατροπαιδαγωγικὴ θεώρηση</i>	719
Ἀρχιμ. Γρηγορίου Δ. Παπαθωμᾶ	
<i>Ἐκκλησιολογία καὶ Ἀνθρώπινα Δικαιώματα</i>	737
Γεωργίου Ἰ. Σπανοῦ	
<i>Φῶτα Ὀλόφωτα στὸν ἀνθόκηπο</i> <i>τοῦ Ἀλέξανδρου Παπαδιαμάντη</i>	749
Νικολάου Ἐμμ. Τζιράκη	
<i>Ἡ Ὁρθόδοξη Θεολογία. Λεπτομερῆς ἀναφορὰ</i> <i>στὴν ἐργασία τοῦ Βασιλείου Π. Μουστάκη</i> <i>Τί εἶναι ἡ Ὁρθοδοξία;</i>	767
Γ.Ν. Φίλια	
<i>Παλαιότερες καὶ σύγχρονες θεολογικὲς ἀπόψεις σχετικὰ</i> <i>μὲ τὴν «ἀνανέωση» τῆς Λατρείας στὴν Ἑλλαδικὴ Ἐκκλησία</i> <i>(Πρὸς μία συνθετικὴ θεώρηση)</i>	783
Ἰωάννου Φύκαρη	
<i>Ἡ σημασία τῆς ὑποχρεωτικότητας τοῦ μαθήματος</i> <i>τῶν Θρησκευτικῶν στὰ ἀναλυτικὰ προγράμματα τῆς τυπικῆς</i> <i>ἐκπαίδευσης καὶ ὁ ρόλος τοῦ διδάσκοντος</i>	801
Εἰρήνης Π. Χριστινάκη	
<i>«Ποιήσωσι Πατριάρχην». Ἡ ἐκλογή τοῦ Γενναδίου Σχολαρίου:</i> <i>Χρονικογραφικὰ στηρίγματα τοῦ πρωτογενοῦς</i> <i>δικαίου τῶν χειροτονιῶν</i>	821

5. Μητροπολίτου Καρυστίας καὶ Σκύρου Σεραφεῖμ

<i>Ὁδοιπορικὸ</i>	839
-------------------------	-----

Τὸ φιλόανθρωπον στὸ ἔργο τοῦ Πλουτάρχου: Θεατροπαιδαγωγικὴ θεώρηση

*Σίμου Παπαδόπουλου
Ἐπίκουρου Καθηγητῆ ΔΠΘ*

Εἰσαγωγή

Ἡ ἐποχὴ μας εἶναι ἐποχὴ ἀμφισβήτησης καὶ κλυδωνισμοῦ κάθε παραδοσιακῆς ἀξίας καὶ θεσμοῦ. Στὴν ἐποχὴ τῆς παγκοσμιοποίησης καὶ τοῦ homo consumens, καμιὰ πίστη, καμιὰ ἀξία, κανένα πλαίσιο ἀρχῶν καὶ τρόπου ζωῆς δὲν ἔχει μείνει ὄρθιο καὶ ἀπρόσβλητο ἀπὸ τὴ σφοδρὴ ἐπέλαση τῆς λαίλαπας τῶν ἰδεολογικῶν, πολιτισμικῶν καὶ κοινωνικῶν ἀνατροπῶν, οἱ ὁποῖες σαρώνουν τὸ οἰκοδόμημα τοῦ παλαιοῦ κόσμου -τοῦ κόσμου ποὺ γνωρίζαμε καὶ στὸν ὁποῖο μεγαλώσαμε- ἐπιβάλλοντας αὐθαίρετα τὰ δικά τους προτάγματα στὸ ὄνομα τῆς προόδου καὶ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀτόμου. Ὁ σημερινὸς μέσος ἄνθρωπος, ριγμένος στὸν ὠκεανὸ τῶν ἀναρίθμητων πληροφοριῶν καὶ ἀπόψεων ποὺ κυκλοφοροῦν στὴν κυβερνοσφαίρα καὶ ἔχοντας ἀπολέσει τὴν πίστη του, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπαφὴ μὲ τὶς ἀξίες ποὺ συνιστοῦσαν ἐπὶ αἰῶνες τὸ οἰκοδόμημα τοῦ λεγόμενου ἑλληνο-ρωμαιο-χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, νιώθει ἀνήμπορος νὰ νοηματοδοτήσῃ τὴν ὑπαρξὴ του. Ὑποφέρει ψυχικά, συρόμενος στὴ διελκυστίνδα τῶν προκλήσεων τοῦ εὐδαιμονισμοῦ, ἀφενός, καὶ τῆς ἀδυναμίας πρόσβασης στὰ ἀγαθὰ τοῦ καπιταλισμοῦ ἀφετέρου, τῶν ὑλικῶν ἀνέσεων καὶ τοῦ φόβου μήπως τὶς στερηθεῖ, τῆς «ἀνάπτυξης» καὶ τῆς φτώχειας, τῆς ἄκρατης «ἐλευθερίας» καὶ τοῦ ἀπόλυτου ἐλέγχου.

Σ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴ τῆς ἀνεξέλεγκτης καὶ τῆς χαοτικῆς κυκλοφορίας κάθε λογῆς πολιτισμικῶν κωδίκων, ἢ ὁποῖα ὀδηγεῖ σὲ μιὰ νέα Βαβέλ, οἱ κλασικὲς ἀνθρωπιστικὲς ἀξίες, ὅπως ἔχουν διατυπωθεῖ στὰ παγκόσμια ἀναγνωρισμένα ἔργα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, φαίνεται ὅτι ἐξασθενοῦν ὄλο καὶ περισσότερο καὶ λησμονοῦνται, παρὰ τοὺς ὕμνους καὶ τὴν ἐπιφανειακὴ λατρεῖα ποὺ ἀποδίδεται σ' αὐτές. Κυρίως, ἔχουν ἐξοβελισθεῖ τὶς τελευταῖες δεκαετίες ἀπὸ τὴν ἐκπαίδευση -τυχαῖα ἄραγε;- οἱ περὶ ἀρετῆς καὶ ἠθικῆς παραινετικοὶ λόγοι, καθὼς τὸ πνεῦμα

τῆς ἐποχῆς ἀπεχθάνεται κάθε λόγο περι ἀρετῆς καὶ χρηστοθήειας, ὡς ἀσύμβατο μὲ τὸ ἦθος τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου, τοῦ ἀπελευθερωμένου ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς ἠθικῆς καὶ τῶν ἐπιταγῶν τῆς.

Ἄν θέλουμε, ὅμως, ὡς ἄτομα καὶ ὡς κοινωνία νὰ ἀνακαλύψουμε ξανὰ τὸ χαμένο νόημα τῆς ζωῆς καὶ τῆ χαμένη πίστη στὴν ἀνθρωποποιητικὴ δυνατότητα τοῦ πολιτισμοῦ, μὲσφ τῆς ὁποίας ὁ ἀνθρωπος θὰ ὑπάρξει ξανὰ ὡς ὀλοκληρωμένη ὄντοτητα καὶ ὄχι ὡς ἀπορρυθμισμένο αὐτόματο, δὲν ἔχουμε παρὰ νὰ θεωρήσουμε ὡς ἓνα ἀπὸ τὰ πρωταρχικὰ μέσα γιὰ τὸν σκοπὸ αὐτὸ τὴν ἀναβίωση τῶν κλασικῶν ἀξιῶν, ἀπὸ τοὺς βασικοὺς ἐκφραστὲς τῶν ὁποίων εἶναι καὶ ὁ Πλούταρχος, ὁ συγγραφέας τῶν *Ἠθικῶν* καὶ τῶν *Παράλληλων Βίων*. Ἐξάλλου ὅλοι οἱ μεγάλοι ὄραματιστὲς μιᾶς καλύτερης ἐποχῆς γιὰ τὸν ἀνθρωπο, μὲ λαμπρὸ παράδειγμα ἐκεῖνο τοῦ Ἄδ. Κοραῆ, πίστευαν στὴ μόρφωση τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ ἤθους μὲσα ἀπὸ τὰ ἔργα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, μόρφωση ποὺ θὰ πρέπει νὰ μὴ σταματᾷ στὸ σχολεῖο, ἀλλὰ νὰ συνεχίζεται διὰ βίου.

Ἡ «φιλόανθρωπος» ἀρετὴ κατὰ τὸν Πλούταρχο

Τὸ ἔργο τῆς ἠθικῆς καὶ κοινωνικῆς μόρφωσης τῶν συγχρόνων του ἔθεσε ὡς στόχο του νὰ ἐπιτελέσει στὴν ἐποχὴ του ὁ Πλούταρχος (47-127 περ. μ.Χ.), ὁ φιλόσοφος ἀπὸ τὴ Χαιρώνεια τῆς Βοιωτίας, ἀφενὸς ἐπιλέγοντας νὰ ζήσει ὅλη του τὴ ζωὴ καὶ νὰ προσφέρει τίς ὑπηρεσίες του στὴ μικρὴ του πατρίδα, τὴ Χαιρώνεια («ἡμεῖς δὲ μικρὰν οἰκοῦντες πόλιν καὶ ἵνα μὴ μικροτέρα γένηται φιλοχωροῦντες»)¹, ἀφετέρου διὰ διδοντας μὲ τὰ συγγράμματά του, ὅσο καὶ μὲ τίς καθημερινὲς συζητήσεις μὲ τὸν κύκλο τῶν ὁπαδῶν του, τὴ σοφία τῶν προκατόχων του Ἑλλήνων φιλοσόφων, κηρύττοντας κατὰ τὸ παράδειγμά τους τὴν ἀξία τῆς ἀρετῆς ὡς τὸ ἀπόλυτο θεμέλιο γιὰ τὸν εὐδαίμονα βίο.

Μὲ τὴ μορφή ἐπιστολῶν σὲ φίλους καὶ συγγενεῖς, ὁ Πλούταρχος καλύπτει μὲ τὰ παραινεντικά του κείμενα, ποὺ ἐμπεριέχονται στὴ συλλογὴ τῆ γνωστῆ μὲ τὸν τίτλο *Ἠθικά*, ὅλες τίς πτυχὲς τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, ὑποδεικνύοντας σὲ ὕφος φιλικό, εὐπροσήγορο, σεμνὸ, ἀγαπητικὸ καὶ φιλόανθρωπο, πῶς πρέπει νὰ φέρεται κανεὶς ἀπέναντι στὰ θεῖα, ἀπέναντι στοὺς γονεῖς, τὸν/τὴ σύζυγο καὶ τὰ παιδιὰ του, ἀπέναντι στοὺς φίλους, τοὺς συνανθρώπους του, ἀπέναντι στοὺς ἀνωτέρους, ἀλλὰ καὶ

1. Πλούταρχος, *Βίος Δημοσθένους*, 2.

τοὺς ἀσθενέστερους, ἀπέναντι στοὺς ἄρχοντες καὶ τοὺς ἀρχόμενους, ἀλλὰ τέλος καὶ ἀπέναντι στὸν ἑαυτό του, ἔτσι ὥστε νὰ ἐπιτύχει τὸ πολυπόθητο εὖ ζῆν, τὸ ὁποῖο κατ' αὐτὸν εἶναι «τὸ κοινωνικῶς ζῆν καὶ φιλικῶς καὶ σωφρόνως καὶ δικαίως».²

Ὁ σοφὸς τῆς Χαιρώνειας καθιστᾶ πράξη ζωῆς τῆ διδασκαλία τῆς φιλονηθρωπίας, μὲ τὴν πρωταρχικὴ ἔννοια τῆς λέξης, αὐτὴ τῆς φιλίας, τῆς ἀγάπης γιὰ τὸν ἄνηρωπο, τὸν ἑαυτό καὶ τὸν ἄλλο, ὅπως καὶ τῆ διδασχὴ κάθε χαρακτηρηστικῆς τοῦ ἀνηρωπισμοῦ ιδιότηας, ποὺ ἀναλογεῖ στὴν ἀνώτερη, εὐγενικὴ πλευρὰ τοῦ ἀνηρώπου, τὸ «ἀνηρωπικὸν» («ἐπὶ τὸ κρεῖττον καὶ τὸ ἀνηρωπικώτερον μεταβάλλειν»³). Πεμπτουσία τοῦ φιλονηρώπου τοῦ Πλούταρχου, ὅπως ἡ ιδέα αὐτὴ ἀναπτύσσεται σὲ ὄλο του τὸ ἔργο, εἶναι νὰ ζεῖ κανεὶς ἀρμονικὰ μὲ τὸν ἑαυτό του καὶ μὲ τοὺς ἄλλους.

Ποιές εἶναι οἱ ἀρετὲς ἐκεῖνες, ποὺ συνιστοῦν τὸ φιλόνηρωπον ἦθος; Εἶναι ἡ ἀγάπησις, ἡ πραότης, ἡ ἐπιείκεια, ἡ συγγνώμη, ἡ μετριότης, ἡ φιλία, ἡ ἀνεξικακία, τὸ ἀνεπίφθονον, ἡ ἀοργησία, ἡ φιλοστοργία, τὸ ἔλεος, ἡ καρτερία, ἡ ἐγκράτεια, τὸ εὖνοον, τὸ ἦπιον, τὸ μείλιχον, τὸ ἴλεων, ἡ ἀπάθεια καὶ ἡ μεγαλοψυχία. Αὐτὰ εἶναι τὰ ἄνθη αὐτοῦ τοῦ κῆπου τῶν ἀρετῶν, ποὺ ἀναδίδουν ἄφθονο τὸ ἄρωμά τους σὲ ὄλο τὸ ἔργο τοῦ Πλούταρχου καὶ κυρίως στὰ Ἡθικά, κείμενα μὲ τὰ ὁποῖα οἰκοδομεῖ ἕνα σύστημα ζωῆς, τοῦ ὁποῖου κορωνίδα εἶναι τὸ «φιλόνηρωπον» καὶ ἡ ρῆση τοῦ Ἐμπεδοκλέους «νηστεῦσαι κακότητος»⁴.

Ἡ φιλόνηρωπη διάθεση καὶ στάση ζωῆς ὑποδεικνύεται σὲ κάθε περίσταση. Στὴ συμπεριφορὰ τοῦ πατέρα ἀπέναντι στὰ τέκνα του, μὲ τὴ συμβουλή «οὐδὲ τοὺς πατέρας τελέως τραχεῖς καὶ σκληροὺς εἶναι τὴν φύσιν, ἀλλὰ πολλαχοῦ καὶ συγχωρῆσαι τῖνα τῶ νεωτέρῳ τῶν ἀμαρτημάτων»⁵. Στὴ σχέση τῶν συζύγων, μὲ τὴν προτροπὴ γιὰ στορηκὴ καὶ ἀγαπητικὴ διάθεση τοῦ συζύγου ἀπέναντι στὴ γυναίκα του καὶ τῆς γυναίκας ἀπέναντι στὸν ἄντρα της, «ἵνα πείθοντες διαπράττωνται παρ' ἀλλήλων ἃ βούλονται, μὴ μαχόμενοι, μηδὲ φιλονεικοῦντες»⁶. Στὴν ἀγάπη καὶ τὴ σύμπνοια μὲ τοὺς ἀδελφοὺς, ἀγάπη ποὺ ἀποδεικνύει τὴν ἀγάπη καὶ τὸν σεβασμὸ ἀπέναντι στοὺς γονεῖς: «χρηστοὶ δὲ καὶ δίκαιοι παῖδες οὐ μόνον διὰ τοὺς γονεῖς ἀγαπήσουσι μᾶλλον ἀλλήλους,

2. Πλούταρχος, *Πρὸς Κωλώτην*, 1108c.

3. Πλούταρχος, *Πρὸς Ἀπολλώνιον*, 117f.

4. Πλούταρχος, *Περὶ ἀοργησίας*, 464b.

5. Πλούταρχος, *Περὶ παίδων ἀγωγῆς*, 13d.

6. Πλούταρχος, *Γαμικὰ παραγγέλματα*, 138d.

ἀλλὰ καὶ τοὺς γονεῖς δι' ἀλλήλους, οὕτως αἰεὶ καὶ φρονοῦντες καὶ λέγοντες, ὅτι τοῖς γονεῦσιν ἀντὶ πολλῶν χάριν ὀφείλοντες, μάλιστα διὰ τοὺς ἀδελφοὺς ὀφείλουσιν, ὡς τοῦτο δὴ κτημάτων ἀπάντων τιμιώτατον καὶ ἥδιστον ἔχοντες παρ' αὐτῶν»⁷. Ἐπιμένοντας μάλιστα στὴν ἀνάγκη τῆς καταλλαγῆς σὲ ὅλες τὶς διαφορὲς μεταξὺ ἀδελφῶν, συμβουλεύει νὰ ἐπιστρατεύουν κατεξοχὴν τὴν «πραότητα καὶ τὴν μετριοπαθείας ἔκγονον, ἀνεξικακίαν», ὅχι μόνον ζητώντας συγγνώμη γιὰ τὰ σφάλματά τους, ἀλλὰ καὶ δίνοντάς την στοὺς ἄλλους ὅταν σφάλλουν.⁸

Ἀντίθετα μὲ προηγούμενους Ἑλληνες φιλοσόφους, ὁ Πλούταρχος συνιστᾷ φιλάνθρωπη καὶ ἐπιεικὴ συμπεριφορὰ ἀκόμη καὶ ἀπέναντι στοὺς δούλους, δεχόμενος ὅτι «πρῶτον μὲν ἐκείνους ἀνεξικακία χείρονας ποιεῖν βέλτιόν ἐστιν ἢ πικρία καὶ θυμῷ διαστρέφειν ἑαυτὸν εἰς ἐτέρων ἐπανόρθωσιν» (εἶναι καλύτερο νὰ τοὺς κάνει κανεὶς χειρότερος μὲ τὴν ἀνεξικακία, παρὰ μὲ τὴν πικρόχολη ὀργὴ νὰ καταστρέφει τὸν ἑαυτό του γιὰ νὰ διορθώσει τοὺς ἄλλους).⁹

Δὲν παύει, γενικά, μὲ κάθε εὐκαιρία νὰ συμβουλεύει τὴν καλοπροαίρετη διάθεση ἀπέναντι στὴ ζωὴ καὶ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὴν ἀποφυγὴ τοῦ θυμοῦ, πάθος τὸ ὁποῖο θεωρεῖ πρῶτιστα καταστροφικὸ γιὰ τὸν ἴδιο τὸν ἄνθρωπο καὶ τὴν ψυχὴ του καί, συνακόλουθα, γιὰ ὅλες τὶς κοινωνικὲς σχέσεις: «καὶ ὅλως σὺν ὀργῇ μηδὲ σωφροσύνην ἄνδρας γυναικῶν μηδ' ἔρωτα γυναικας ἀνδρῶν ὑπομένειν δυναμένας μηδὲ συνήθειαν ἀλλήλων φίλους. Οὕτως οὔτε γάμος οὔτε φιλία μετ' ὀργῆς ἀνεκτόν»¹⁰. Ἀντίθετα, ἡ καλοπροαίρετη στάση «σὲ μερικὲς περιπτώσεις βοηθάει, σὲ ἄλλες δημιουργεῖ εὐταξία καὶ σὲ ἄλλες φέρνει γλυκύτητα, ἐνῶ μὲ τὴν πραότητά της ξεπερνάει τὸν θυμὸ καὶ κάθε δυστροπία»¹¹. Στὰ μέσα τιθάσευσης τοῦ ἐλεεινοῦ πάθους τοῦ θυμοῦ, ὁ Πλούταρχος συγκαταλέγει κατ' ἀρχὰς τὸν «λόγον», τὴ λογικὴ δηλαδή, τὴν ὁποία θὰ πρέπει ὁ ἄνθρωπος νὰ ἀσκεῖ συνεχῶς καὶ νὰ μὴν τὴν ἀποχωρίζεται ποτέ, ὥστε νὰ τὴν ἔχει πρόθυμη συνεργό του, ὅταν τὴ χρειαστεῖ γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσει τὶς κρίσεις¹², ἐπίσης τὴν παρατήρησιν τῆς συμπεριφορᾶς τῶν ἄλλων, ὥστε νὰ ἐπισημαίνει τὶς καταστρεπτικὲς συνέπειες τοῦ θυμοῦ καὶ νὰ τὶς ἀποφεύγει¹³ καί,

7. Πλούταρχος, *Περὶ φιλαδελφίας*, 480e.

8. Ὁ.π., 489c.

9. Πλούταρχος, *Περὶ ἀοργησίας*, 459c.

10. Ὁ.π., 462a,b.

11. Πλούταρχος, *Περὶ ἀοργησίας*, Ἠθικά, τ. 14, Ἀθήνα: Κάκτος 1995, σ. 165.

12. Ὁ.π., σ. 119.

13. Ὁ.π., σ. 115.

τέλος, τὴν καλλιέργεια τῆς κατεξοχὴν χριστιανικῆς ἀρετῆς, τῆς συγγνώμης, ποὺ μπορεῖ νὰ ἐνεργοποιεῖται μὲ τὴ συναίσθηση τῶν δικῶν μας σφαλμάτων καὶ τὴν ἀνάγκη μας γιὰ ἐπιείκεια: «ἂν δὲ κάκεινο τις ἐπιφθεγγόμενος αἰεὶ τὸ τοῦ Πλάτωνος “ἢ που ἄρ’ ἐγὼ τοιοῦτος;” ἔξωθεν εἴσω τὸν λογισμὸν ἀναστρέφῃ καὶ παρεμβάλλῃ τοῖς μέμψεσιν τὴν εὐλάβειαν, οὐ πολλῇ χρήσεται μισοπονηρίᾳ πρὸς ἐτέρους, πολλῆς ὁρῶν ἑαυτὸν συγγνώμης δεόμενον»¹⁴.

Γενικότερα, βασικὴ ἀρχὴ στὴν ἠθικὴ σοφία τοῦ Πλούταρχου εἶναι ἡ ἀποφυγὴ μὲ κάθε τρόπο τῶν ψυχοφθόρων παθῶν, τὰ ὁποῖα «οὐκ ἐῷσιν τὴν ψυχὴν ἡρεμεῖν»¹⁵, παθῶν ὅπως ὁ φθόνος, ἡ ὀργή, τὸ μῖσος, ἡ ἀλαζονεία, ἡ ἀκολασία, καθὼς ἀπὸ αὐτὰ πηγάζει ἡ δυστυχία καὶ ἡ διχόνοια στὶς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων («κακία ἀπεργασία κακοδαίμονος ζωῆς καὶ οἰκτρᾶς») ¹⁶, ἐνῶ, ἀντίθετα, ἐπιτάσσεται ἡ καλλιέργεια τῆς πραότητος, τῆς συγγνώμης, τῆς ὑποχωρητικότητος καὶ τῆς ἠπιότητος (εὐνοῦν, ἡπιον καὶ μείλιχον)¹⁷. Ἐπισημαίνει, μάλιστα, σχετικὰ ὅτι τὸ πνεῦμα τῆς πραότητος καὶ τῆς ἀγάπης δὲν εὐνοεῖ μόνο τοὺς ἀποδέκτες του, ἀλλὰ κυρίως ἐκείνους ποὺ τὸ κατέχουν: «τὸ ἴλεων τοῦτο καὶ πρᾶον καὶ φιλόανθρωπον οὐδενὶ τῶν συνόντων εὐμενές ἐστιν οὕτω καὶ φίλον καὶ ἄλυπον ὡς αὐτοῖς τοῖς ἔχουσιν»¹⁸.

Μὲ ἀπόψεις ὅπως αὐτὴ ποὺ μόλις ἀναφέρθηκε, ὁ Πλούταρχος ὑπενθυμίζει τὴν ἄλλη βασικὴ πλευρὰ τοῦ φιλοανθρώπου, αὐτὴ τῆς πρόνοιος καὶ τῆς ὀρθῆς ἀγάπης γιὰ τὸν ἑαυτὸ μας, ὅχι τῆς «φιλαυτίας», τοῦ ὠμοῦ ἐγωισμοῦ, ἀλλὰ ἐκείνης ποὺ στοχεύει στὴν ἀνάπτυξη τῆς ψυχῆς καὶ ἐκφράζεται μὲ τὴν ἀσκησιμὴ τῆς ἀρετῆς, δηλαδὴ τῆς φρόνησης, τῆς σωφροσύνης καὶ τῆς δικαιοσύνης.¹⁹ Ἐτσι, «μὲ τὴν ψυχὴν καθαρὴν ἀπὸ κακῆς πράξεως καὶ προθέσεως, ποὺ ἔχει ὡς πηγὴ ζωῆς τὸ ἀτάραχο καὶ ἀμίαντο ἦθος»²⁰, μπορεῖ κανεὶς νὰ ἀποκτήσῃ τὴν πολυπόθητὴ εὐδαιμονία καὶ «εὐθυμίαν», ποὺ συνεπάγεται καὶ τὴν εὐχαριστιακὴν διάθεσιν ἀπέναντι στὴ ζωὴ καὶ τὸν κόσμον, ἐφόσον «ἱερὸν μὲν γὰρ ἀγιώτατον ὁ κόσμος ἐστὶ καὶ θεοπρεπέστατον»²¹.

14. Πλούταρχος, *Περὶ ἀοργησίας*, 463e.

15. Πλούταρχος, *Περὶ τοῦ πότερον τὰ ψυχῆς ἢ τοῦ σώματος πάθη χειρόνα*, 501d.

16. Πλούταρχος, *Εἰ αὐτάρκης ἢ κακία πρὸς κακοδαμονίαν*, 498f.

17. Πλούταρχος, *Περὶ φιλαδελφίας*, 491e-f, 489c-d.

18. Πλούταρχος, *Περὶ ἀοργησίας*, 464d.

19. Πλούταρχος, *Περὶ ἠθικῆς ἀρετῆς*, 441a.

20. Πλούταρχος, *Περὶ εὐθυμίας*, Ἀθήνα: Κάκτος 1995, τ. 12, σ. 247.

21. *Περὶ εὐθυμίας*, 477b.

Μὲ ἀνάλογο πνεῦμα φιλάνθρωπίας συνιστᾶ στοὺς πάσχοντες ἢ πενθοῦντες φίλους νὰ μὴν παραδίδουν τὴν ψυχὴ τους «πέραν τοῦ μέτρου»²² στὴ λύπη, «τὸ χαλεπώτερον τῶν ψυχικῶν παθῶν»²³, ἀλλὰ «νὰ συνηθίζουσαν τὴν ψυχὴ νὰ ἀρχίζει τὸ γρηγορότερο τὴν θεραπεία καὶ τὴν ἐπανόρθωση τῆς πτώσης καὶ τῆς ἀρρώστιας»²⁴.

Ἀπὸ ὅλα τὰ παραπάνω, παρατηρεῖ κανεὶς ὅτι οἱ πλουτάρχαιες ἀρετὲς τοῦ «φιλάνθρωπου» πλησιάζουν πολὺ περισσότερο τὴν χριστιανικὴ ἀποψη γιὰ τὸν φιλάνθρωπο χαρακτήρα, σὲ σχέση μὲ τὴν ἀντίστοιχη θεωρία ὄλων τῶν προηγούμενων Ἑλλήνων φιλοσόφων. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ μητροπολίτης Εὐχαΐτων Ἰωάννης ὁ Μαυρόπουλος (11^{ος} αἰ.), ἀναγνωρίζοντας τὴν χριστιανικὴ διάσταση τοῦ πνεύματος τοῦ Πλουτάρχου, σὲ ἓνα ἐπίγραμμα τοῦ παρακαλεῖ τὸν Χριστὸ νὰ ἀπαλλάξει ἀπὸ τὴν κόλαση τὸν Πλάτωνα καὶ τὸν Πλούταρχο, μὲ τὸ ἐπιχείρημα «ἄμφω γὰρ εἰσι καὶ λόγον καὶ τὸν τρόπον τοῖς σοῖς νόμοις ἔγγιστα προσπεφυκότες»²⁵.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ, ὅμως, πρέπει συγχρόνως νὰ ἐπισημάνουμε ὅτι ὁ Πλούταρχος, ὡς Ἕλληνας, ἀνατρέχει στὴ φιλοσοφία, ὡς μοναδικὸ ἐργαλεῖο γιὰ τὴν καταπολέμηση τῶν παθῶν καὶ τὴν ἐπίτευξη τῆς ἐνάρετης ζωῆς, καὶ τὴν διὰ τῆς φιλοσοφίας παιδευσιν θεωρεῖ τὴ μόνη ἀσφαλὴ ὁδὸ γιὰ τὸν ἑξανθρωπισμὸ τοῦ ἀνθρώπου: «ἐν πρώτον καὶ μέσον καὶ τελευταῖον ἐν τούτοις κεφάλαιον ἀγωγή σπουδαία καὶ παιδεία νόμιμός ἐστι, καὶ ταῦτα φορὰ καὶ συνεργὰ πρὸς ἀρετὴν καὶ πρὸς εὐδαιμονίαν φημί»²⁶. Ἡ φιλοσοφία εἶναι, κατὰ τὸν Πλούταρχο, κορωνίδα τῆς παιδείας²⁷, ἡ ὁποία διδάσκει «τί τὸ καλόν, τί τὸ αἰσχρόν, τί τὸ δίκαιον, τί τὸ ἄδίκον, ... ὅτι δεῖ μὲν θεοὺς σέβεσθαι, γονέας δὲ τιμᾶν, πρεσβυτέρους αἰδεῖσθαι, νόμοις πειθαρχεῖν, ἄρχουσι ὑπέικειν, φίλους ἀγαπᾶν, πρὸς γυναῖκας σωφρονεῖν, τέκνων στερκτικοὺς εἶναι, δούλους μὴ περιωβρίζειν τὸ δὲ μέγιστον, μήτ' ἐν εὐπραγίαις περιχαρεῖς, μήτ' ἐν ταῖς συμφοραῖς περιλύτους ὑπάρχειν, μητ' ἐν ταῖς ἡδοναῖς ἐκλύτους εἶναι, μήτ' ἐν ταῖς ὀργαῖς ἐκπαθεῖς καὶ θηριώδεις»²⁸.

22. Πλούταρχος, *Παραμυθητικὸς πρὸς Ἀπολλώνιον*, 102d.

23. Ὁ.π., 102c.

24. Ὁ.π., Ἀθήνα: Κάκτος 1995, τ. 3, σ. 163.

25. Βλ. Μ. Μερακλῆς, *Πλούταρχος ὁ Χαιρωνεύς. Ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο του*, Ἀθήνα: ΟΕΔΒ 1966, σ. 91.

26. Πλούταρχος, *Περὶ παιδων ἀγωγῆς*, 5c.

27. Ὁ.π., 7d.

28. Ὁ.π., 7e.

Βέβαια, τὰ μαθήματα τῆς φιλοσοφίας ἔχουν περισσότερες ἐλπίδες νὰ βλαστήσουν καὶ νὰ καρποφορήσουν στὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, ἐφόσον ἢ μάθηση καὶ ἢ ἐκπαίδευση σὲ αὐτὰ ξεκινήσει ἀπὸ τὴ μικρὴ ἡλικία: «εὐπλαστον γὰρ καὶ ὑγρὸν ἢ νεότης καὶ ταῖς τούτων ψυχαῖς ἀπαλαῖς ἔτι τὰ μαθήματα ἐντήκεται, ... καθάπερ γὰρ σφραγίδες τοῖς ἀπαλοῖς ἐναπομάττονται κηροῖς, οὕτως αἱ μαθήσεις ταῖς τῶν ἔτι παιδίων ψυχαῖς ἐναποτυποῦνται». ²⁹

Ἡ ἀνάδειξη τοῦ «φιλονηρωπου» μέσω τῆς θεατροπαιδαγωγικῆς θεώρησης

Εἶναι κοινὸς τόπος ὅτι ἡ ἐκπαίδευση ἀποσκοπεῖ στὴ θεμελίωση πανανθρώπινων ἀξιῶν, ἀρχῶν καὶ ἐννοιῶν μὲ τὴν ἀνάπτυξη γνώσεων, δεξιότητων, στάσεων καὶ ἀντιλήψεων καὶ τὴν καλλιέργεια δημιουργικῶν συμπεριφορῶν καὶ γόνιμων πρακτικῶν γιὰ τὴν κοινωνία. Ὡστόσο, πολὺ συχνὰ καθίστανται ἀναποτελεσματικὲς οἱ συνήθειες διδακτικὲς μέθοδοι καὶ τεχνικὲς, καθὼς δὲν καταφέρνουν νὰ ὀδηγήσουν μὲ τρόπο οὐσιαστικὸ στὴν ἐμπέδωση τῶν γνώσεων, τὴν ἀνάπτυξη δεξιοτήτων καὶ τὴ βελτίωση, τροποποίηση καὶ ἀλλαγὴ τῶν ἀντιλήψεων μαθητῶν καὶ ἐκπαιδευτικῶν. Πρόκειται γιὰ διδακτικὲς προσεγγίσεις, ποὺ δὲν ἐμπνέονται ἀπὸ ἀληθινὴ πίστη γιὰ νὰ μιλήσουν μὲ τρόπο αὐθεντικὸ στὴν καρδιὰ τῶν μαθητῶν. Ἐπομένως, δὲν μποροῦν νὰ διεγείρουν τὸ συγκινησιακὸ βίωμα, ποὺ ἀποτελεῖ βάση τοῦ ἐνδιαφέροντος τῶν μαθητῶν γιὰ τὴ γνώση καὶ τὴ δίψα τους γιὰ μάθηση. Τὸ ξύπνημα τῆς συγκίνησης, ὡστόσο, χρειάζεται τὴν παράλληλη στήριξη τῆς συστηματικῆς ὀργάνωσης τῆς διαλεκτικῆς σκέψης καὶ τοῦ κριτικοῦ στοχασμοῦ μαθητῶν καὶ δασκάλων, προκειμένου νὰ ἐπιτευχθεῖ καὶ ὁ ἕτερος βασικὸς στόχος τῆς παιδείας, ἢ καλλιέργεια τοῦ ὀρθοῦ λόγου.

Καθὼς ἡ συμβατικὴ ἐκπαίδευση δὲν προτάσσει τὸ συγκινησιακὸ βίωμα ὡς μεθοδολογικὸ ἐργαλεῖο, οἱ μαθητὲς ἀναζητοῦν καὶ βρίσκουν τὴν ἀναγκαῖα συγκίνηση στὶς σειρῆνες ἔξω ἀπὸ τὸ ἐκπαιδευτικὸ σύστημα. Καὶ ὅσο αὐτὲς οἱ συγκινήσεις προέρχονται ἀπὸ τὴ φύση, τὴν οἰκογένεια καὶ τὴ μὴ τυπικὴ ἐκπαίδευση, θὰ μπορούσαμε νὰ θεωρήσουμε ὅτι εἶναι ψυχωφελεῖς. Ὅμως, τοὺς νέους κερδίζει ἡ γοητεία ἀπὸ τὴν καθημερινὴ ζωὴ τοῦ life style καὶ τῶν celebrities. Ἐτσι, ἡ τυπικὴ ἐκπαίδευση στὰ σχολεῖα γίνεται ὀλοένα καὶ πιὸ ἀναποτελεσματικὴ,

29. Ὁ.π., 3e-f.

καθώς -άν θέλουμε νά δοῦμε τήν πραγματικότητα κατάματα- διαπιστώνουμε ὅτι οἱ νέοι, ἐν πολλοῖς, βρίσκονται στό σχολεῖο ἔχοντας ὅμως ἄλλοῦ τῆς βαθιᾶς σκέψεις καί τὰ συναισθημάτά τους, κόνοντας σέ ἄλλους χώρους τῆς ἀληθινῆς συζητήσεως γιά τὰ ὄνειρά τους, ἀναζητώντας ἄλλοῦ τῆς ἀπαντήσεως στό μέγαν ἐρωτήματά τους καί στήν ἀγωνία γιά τή ζωή τους.

Γι' αὐτόν ἀκριβῶς τόν λόγο, τὸ σημερινὸ σχολεῖο πρέπει νά προτάξει τή διασφάλιση τῆς ἀναγκαίας ἐμπιστοσύνης τῶν μαθητῶν στό ἀγαθὸ τῆς γνώσης. Ὡς ἐκ τούτου, πρέπει νά ἀνταποκρίνεται στίς ἀνάγκες τῶν μαθητῶν καί, ἐπομένως, νά προβλέπει τή διάθεση τοῦ ἀπαραίτητου χρόνου γιά τή δημιουργία τοῦ κατάλληλου ψυχοπαιδαγωγικοῦ κλίματος, μιᾶς παιδαγωγικῆς ἀτμόσφαιρας ποῦ θά δίνει προτεραιότητα στή συναντίληψη μέσα στήν ὁμάδα τῶν μαθητῶν καί στήν ἀγαπητικὴ αὐτοπροσφορά καί ἀλληλεγγύη τῶν συμμαθητῶν. Γιά τὸν σκοπὸ αὐτό, ἕνα ἀπὸ τὰ καλύτερα ὀπλοστάσια ἀνθρωπιστικῶν ἀξιῶν προσφέρουν, ὅπως ἀναφέρθηκε καί στό πρῶτο μέρος τῆς εἰσήγησής, τὰ κλασικὰ ἔργα τῆς ἑλληνοχριστιανικῆς παράδοσης καί, μεταξύ αὐτῶν, ἰδιαίτερα τὸ ἔργο τοῦ Πλουτάρχου, ποῦ κατεξοχὴν ἀσχολεῖται μὲ τὴν καλλιέργεια τῆς ἀρετῆς καί τὴν πραγμάτωσή της ἀπὸ τὸν ἀνθρώπο, ὡς προϋπόθεση τῆς προσωπικῆς καί κοινωνικῆς εὐδαιμονίας.

Ὅσον ἀφορᾷ δὲ τὸν τρόπο προσφορᾶς αὐτῶν τῶν ἀξιῶν, ἡ εἰσαγωγή παιδαγωγικῶν καί διδακτικῶν βιωματικῶν μεθόδων, ποῦ βασιζοῦνται καί ἀντλοῦν τὸ περιεχόμενό τους ἀπὸ τὴν ἀναπαραστατικὴ, ἐποπτικὴ καί ἐνσυναισθητικὴ γλῶσσα θεατρικῶν προσεγγίσεων, μπορεῖ νά ἐγγυηθεῖ τὴν ταχύτατη ψυχοκοινωνικὴ πρόοδο μαθητῶν καί δασκάλων καί νά γίνῃ κατεξοχὴν ἀποτελεσματικὸ περιβάλλον γιά διερεύνηση καί κατανόηση τῆς ζωῆς (ὄντολογικὴ, ὑπαρξιακὴ, κοινωνικὴ)³⁰, ὑπὸ τὸ πρίσμα τῶν

30. Ο L.S.Vygotsky ("Play and its Role in the Mental Development of the Child", 1976) τονίζει ὅτι κατὰ τὸ ἀναπαραστατικὸ παιχνίδι δημιουργεῖται ἀπὸ τὸ παιδί μιὰ «φανταστικὴ κατάσταση» (imaginary situation), ποῦ λειτουργεῖ ὡς ἀπελευθερωτικὴ διαδικασία γιά δράση καί συμβολικὴ σκέψη. Αὐτὴ, κατὰ τὸν J. Piaget (*Play, Dreams, and Imitation in Childhood*, New York: W.W. Norton 1962), ἀναπτύσσεται στό συμβολικὸ παιχνίδι, ποῦ συνιστᾷ φανταστικὸ ἢ καί κοινωνικό-δραματικὸ παιχνίδι, ὅπου τὸ παιδί ταυτίζεται μὲ τοὺς θεατρικοὺς ρόλους, ἀναπαριστᾷ καταστάσεις, καί ἔτσι ἐξοικειώνεται μὲ τὴν κοινωνικὴ πραγματικότητα. Ὁ D.W. Winnicott ὀρίζει τὸ παιχνίδι ὡς «ἐνδιάμεση περιοχὴ ἐμπειρίας», συνάντησης τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου τῶν παιδιῶν καί τῆς ἐξωτερικῆς πραγματικότητος (βλ. Ντ. Βίνικωτ, *Τὸ παιχνίδι, τὸ παιδί καί ἡ πραγματικότητα*, μτφ. Ἀ. Γιαννακοῦλας, Ἀθήνα: Καστανιώτης 1979, σ. 44-45).

Σημαντικὰ εἶναι τὰ πορίσματα σχετικὰ μὲ τὴν δραματικὴ εὐφυΐα τῶν παιδιῶν

ἀνηρωπιστικῶν ἀξιῶν. Ἄλλωστε, γιὰ νὰ ἀναπτυχθεῖ ἡ μάθηση, ἀπαραίτητη προϋπόθεση εἶναι ἡ ἐξερεύνηση τῆς ἐμπειρίας ἀπὸ τοὺς μαθητές.³¹ Στὴν περιοχὴ τῆς δραματικῆς ἐμπειρίας, οἱ ἐκπαιδευόμενοι, ἐνῶ βρίσκονται σὲ θεατρικὸ ρόλο, ἐμπλέκονται στὴ «βίωση» (living through)³² μιᾶς κοινωνικῆς κατάστασης, μὲ τὸν δάσκαλο νὰ εἶναι διαμεσολαβητῆς (mediator) καὶ ἐμψυχωτῆς, ἐνῶ οἱ ἴδιοι κινουῦνται σταδιακὰ πρὸς μιὰ συναντίληψη στὴν ὁμάδα, καθὼς θὰ πραγματώνεται ἡ διαπροσωπικὴ ἀνάπτυξη μέσῳ τῆς θεατρικῆς ἔκφρασης καὶ ἐπικοινωνίας³³.

Τὴν ἀναγνώριση τῆς σημασίας τῆς συμβολῆς τοῦ θεάτρου καὶ τῶν μέσων τοῦ στὴν ἀγωγή ἀποδεικνύει καὶ τὸ γεγονός ὅτι καὶ στὰ ἰησοῦτικὰ κολλέγια (1540-1773), ἡ θεατρικὴ ἀγωγή ἀποτελοῦσε βασικὸ παιδαγωγικὸ-διδασκτικὸ μέσο στὴν ἐκπαίδευση τῶν μαθητῶν/μοναχῶν, οἱ ὁποῖοι συμετεῖχαν σὲ θεατρικὲς παραστάσεις, ἀπαγγελίες καὶ ρητορικὸς ἀγῶνες, στὴ λατινικὴ γλῶσσα.³⁴ Ὁ Λογιόλα, μάλιστα, ἔδινε ὁδηγίες γιὰ τὴν «ἐφαρμογὴ τῶν αἰσθήσεων» μέσῳ τῆς φαντασίας, προκειμένου νὰ ἀνακαλοῦνται στὴ μνήμη τῶν μαθητῶν οἱ πρὸς ἀνα-

(dramatic intelligence), τὴν ὁποία ὁ H. Gardner (*Frames of Mind. The Theory of Multiple Intelligences*, New York: Basic Books 1985) θεωρεῖ θεμελιώδη, ὅπως καὶ τὰ ἄλλα εἶδη εὐφυΐας (κιναισθητικὴ, διαπροσωπικὴ, γλωσσικὴ καὶ ἐνδοπροσωπικὴ-συναισθηματικὴ εὐφυΐα) (H. Gardner, "Towards a theory of dramatic intelligence", 1985). Ἐπίσης, καθοριστικὴ εἶναι ἡ ἄσκηση τῆς ἀναπαραστατικῆς εὐφυΐας (enactive intelligence) τῶν μαθητῶν, ἡ ὁποία κατὰ τὴν D.P. Wolf ("The particular in the present moment", 1985) ἐκδηλώνεται μὲ τὴ φωνή, τὴ στάση καὶ τὴ χειρονομία, καθὼς καὶ τὴ δραματικὴ φαντασία (dramatic imagination), ποὺ περιλαμβάνει τὴν ἀναπαραστατικὴ φαντασία (enactive imagination) τοῦ ἡθοιοῦ, τὴ γλωσσικὴ φαντασία (linguistic imagination) τοῦ συγγραφέα καὶ τὶς ἀντίστοιχες διεργασίες τῶν ἄλλων συντελεστῶν τῆς παράστασης. Βλ. σχετικὰ Σ. Παπαδόπουλος, *Παιδαγωγικὸ τοῦ θεάτρου*, Αθήνα 2010.

31. J. Dewey, *The Child and the Curriculum -and- The School and Society*, Chicago: University of Chicago Press 1956.

32. Ἡ D. Heathcote εἰσάγει τὸν ὄρο "living through" γιὰ νὰ τονίσει τὴ σημασία τῆς βίωσης στὴ δραματικὴ διερεύνηση. βλ. G. Bolton, *Drama as education: An argument for placing drama at the centre of the curriculum*. Essex, Harlow: Longman 1984, σ. 48.

33. Οἱ ἀπόψεις αὐτὲς ἀπορρέουν ἀπὸ τὴ θεώρηση τῶν ἐπιστημῶν τῆς ἀνηρωπιστικῆς ψυχολογίας καὶ τῆς φαινομενολογίας. Ἰδιαίτερη εἶναι ἡ συμβολὴ τῶν ἀπόψεων τοῦ A. Maslow καὶ C. Rogers. Ἐπίσης, οἱ ἀπόψεις τῶν N. Luhmann, P. Freire καὶ R. Cohn ἐνισχύουν τὴν Παιδαγωγικὴ τοῦ Θεάτρου. Βλ. σχετικὰ D. Ehlert, *Theaterpädagogik. Lese- und Arbeitsbuch für Spielleiter und Laienspielgruppen*, München: J. Pfeiffer 1986, σ. 10.

34. A. Reble, *Ἱστορία τῆς Παιδαγωγικῆς*, μτφ. Θ. Χατζηστεφανίδης - Σ. Χατζηστεφανίδου, Αθήνα: Παπαδήμας 2008, σ. 144, 149.

παράσταση καταστάσεις και να βιώνονται με τις αισθήσεις τους.³⁵ Ο πρωτοποριακός χαρακτήρας των μεθόδων έδινε έμφαση στη φαντασία, την παρατηρητικότητα και τη μνήμη των αισθήσεων.

Υπό το πρίσμα της σύγχρονης επιστήμης, ο κλάδος της Παιδαγωγικής του Θεάτρου μπορεί να προσφέρει τις μεθόδους και τεχνικές για την εξέσκηση των ήθικων και πνευματικών ιδιοτήτων, που θα διαμορφώνουν στον εκπαιδευόμενο το πνεύμα της άρετης, ή κατά τον Πλούταρχο το «φιλόανθρωπον» πνεύμα.

Η Παιδαγωγική του Θεάτρου μπορεί να ύπηρετήσει την έμπέδωση του πλουτάρχειου λόγου, με μεθόδους όπως η διερευνητική δραματοποίηση³⁶ και το θεατρικό παιχνίδι, και τεχνικές³⁷, όπως το παιχνίδι του ρόλου (role playing), ή αντίχνευση της σκέψης και της κοινωνικής κατάστασης, ο διάδρομος της συνείδησης/άντικρουόμενες σκέψεις, ο συλλογικός χαρακτήρας, ή καρέκλα των άποκαλύψεων, ή γραφή σε ρόλο, κ.ά.

Το παιχνίδι του ρόλου μπορεί να άποτελεί θεατρική μέθοδο ή τεχνική ανάλογα με την έμβάθυνση κατά την όργάνωσή της. Σε αυτήν, οί συμμετέχοντες σε θεατρικό ρόλο διερευνούν ένα ζήτημα με σοβαρή πρόθεση, κάνουν ύποθέσεις και έμβαθύνουν στις διαστάσεις που το προκάλεσαν, στη ζωή των προσώπων που έμπλέκονται και στις μεταξύ τους σχέσεις, αναζητώντας λύσεις και έπιδιώκοντας να κατανοήσουν την πολυπλοκότητα του ζητήματος. Πρόκειται για μιά μέθοδο/τεχνική, όπου οί συμμετέχοντες άναμετρούνται με σοβαρά κοινωνικά ζητήματα. Για να τα άντιμετωπίσουν, χρειάζεται να άναλάβουν την εύθύνη που τους άναλογεί και τη συναντίληψη για τις όπτικές τις όποιες υίοθετούν. Η λύση και οί άπαντήσεις, που πρέπει να δοθούν στα προς μελέτη θέματα, διερευνώνται μέσα άπο την έξελικτική άλλαγή της άρχικης άποψης των συμμετεχόντων. Σε αυτό το δραματικό περιβάλλον οί εκπαιδευόμενοι, ενώ βρίσκονται σε θεατρικό ρόλο, χρειάζεται να άντιμετωπίζουν ποι-κίλα έμπόδια, τα όποια συνιστούν και τις συνθήκες για τη δημιουργία δραματικής έντασης (tension)³⁸ (όπως έξαπάτηση, παρεξήγηση, διπλο-προσωπία, μυστικότητα, άγνοια, ματαίωση, άνατροπή, άπροσδόκητο,

35. Για τη σημασία της χρήσης των πέντε αισθήσεων στη θεατρική άναπα-ράσταση που έφαρμοζόταν στα ίησουϊτικά σχολεία, βλ. H. Schnitzler, "The Jesuit contribution to the theatre", *Educational Theatre Journal* 4/4 (1952) 288.

36. Σ. Παπαδόπουλος, *Με τη γλώσσα του θεάτρου*, Αθήνα: Κέδρος 2007.

37. J. Neelands, *Structuring Drama Work: A Handbook of Available Forms in Theatre and Drama*, έπιμ. T. Goode, Cambridge: Cambridge University Press 1990.

38. J. O'Toole, *The Process of Drama: Negotiating Art and Meaning*, London: Routledge 1992.

ἄγνωστο, δίλημμα, ἀμφισβήτηση, πρόκληση, ἀπειλή, παράκληση, σύγκρουση, προειδοποίηση, ἀνάληψη τῆς εὐθύνης τοῦ ἔργου κ.ἄ.).³⁹ Ἡ ἐστίαση στὸ πρόβλημα, ποῦ κάθε φορὰ ἐπαναπροσδιορίζεται, καὶ ἡ συνακόλουθη δραματικὴ ἔνταση ἐνθαρρύνει τοὺς μαθητὲς νὰ μπαίνουν στὶς ἀναπαριστώμενες καταστάσεις, μέσα στὶς ὁποῖες διαλέγονται, ἐπιχειρηματολογοῦν, ἐκφέρουν κρίσεις, ὑπερασπίζονται ἀρχὲς καὶ ἀξίες, προτείνουν λύσεις, παίρνουν ἀποφάσεις. Οἱ διαδικασίες ἀφοροῦν σέ: ἀναζήτηση τῶν αἰτιῶν τῶν γεγονότων, ἔκφραση καὶ αἰτιολόγηση τῶν ἀπόψεων, ἐνεργητικὴ παρακολούθηση/ἀκρόαση τῶν ἰδεῶν τῶν ἄλλων, μετάδοση καὶ ἀξιολόγηση τῶν πληροφοριῶν, ἐκτίμηση καταστάσεων καὶ δεδομένων, ἀναζήτηση καὶ ἔλεγχο πιθανῶν λύσεων. Ἡ διαπραγματευτικὴ ἰσχύς τοῦ διαλόγου ἐξοικειώνει τοὺς συμμετέχοντες μὲ τὴν ἐνσυναίσθητικὴ κατανόηση τῆς «ἄλλης» ἄποψης.⁴⁰

Καθοριστικὸ στοιχεῖο γιὰ νὰ διαπεράσει τὸ φιλόανθρωπο πνεῦμα τῆ μαθητεία τῶν μαθητῶν εἶναι ἡ πίστη σ' αὐτὸ ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ἐκπαιδευτικὸ ποῦ ἐμψυχώνει τὴν ομάδα. Ἐπομένως, ὁ ἐμψυχωτὴς πρέπει νὰ εἶναι γνήσιος ἐκφραστὴς τοῦ φιλόανθρωπου λόγου τοῦ Πλουτάρχου καὶ νὰ ἀξιοποιεῖ τὶς θεατρικὲς τεχνικὲς, γιὰ νὰ ἀναδειξοῦν τὶς ἐν λόγῳ ἀξίες. Ὁ ἴδιος θὰ πρέπει νὰ ἐμφορεῖται ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία νὰ κατανοεῖ τὸ πνεῦμα τῶν μαθητῶν του ὡς δομικὸ συστατικὸ τῆς μοναδικότητάς τους. Νὰ συναντᾷ τὸ πρόσωπό τους στὴ σχεσιακὴ συνάντηση τοῦ «διανθρώπινου δεσμοῦ» (A. Hesnard) καὶ στὴν περιπέτεια τοῦ «συμπάσχειν»⁴¹ (M. de Unamuno). Βέβαια, στὴν ἐμψυχοῦσα ἀντίληψη τῆς δραματικῆς μαθητείας

39. Σ. Παπαδόπουλος, *Παιδαγωγικὴ τοῦ Θεάτρου*, ὁ.π., σ. 216-218.

40. Ὁ Buber «θεωρεῖ τὸν ἄνθρωπο ὡς διαλογικὴ ὑπάρξη, ἡ ὁποία ὀρίζεται ἀπὸ τὴ σχέση που ἔχει ἀναπτύξει μὲ τὸ Σὺ τοῦ περιβάλλοντος. [Σε αὐτό] ὁ ἄνθρωπος σχετίζεται διαλογικά, εἴτε ὡς Εγὼ μὲ τὸ Σὺ, εἴτε ὡς Εγὼ μὲ τὰ ἀντικείμενα ("Αὐτό"). Ἀλλὰ τὸ Εγὼ δὲν νοεῖται χωρὶς τὸ Σὺ, οὔτε τὸ "αὐτό" χωρὶς τὸ "ἄλλο"» (ὅπως παρατίθεται στὸν Α. Κοσμοπούλο, *Σχεσιοδυναμικὴ Παιδαγωγικὴ τοῦ Προσώπου*, Ἀθήνα: Γρηγόρης 1995, σ. 423). Ἔτσι, κατὰ τὸν Buber, ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τῆς ἑτερότητας τοῦ ἄλλου «ἐν ἀρχῇ ἦν ἡ σχέση» καὶ ἐπομένως «γινόμαστε ὁ ἑαυτὸς μας μέσα ἀπὸ τὴ σχέση» (ὅπως παρατίθεται στοὺς H. Kirschenbaum - V. L. Henderson, *Carl Rogers Dialogues*, London: Constable 1990, σ. 63). Πρόκειται γιὰ διαλογικὴ σχέση, ποῦ ἀναδεικνύει τὴ βίωση τῆς κατάστασης καὶ τὴ δημιουργία νοήματος τόσο ἀπὸ τὸ ἐγὼ ὅσο καὶ ἀπὸ τὸ ἐσύ, βλ. E. Spinelli, *Ερμηνεύοντας τὸν κόσμον. Ἡ φαινομενολογία στὸν υπαρξισμό καὶ στὴν ψυχολογία*, μτφ. Δ. Παπαβασιλείου, Ἀθήνα: Ἀσπρὴ λέξη 2009, σ. 158-159.

41. Γιὰ τὰ θεμελιώδη γνωρίσματα τῆς πνευματοκρατικῆς βιταλιστικῆς θεωρίας τοῦ Miguel de Unamuno, βλ. X. Μπακονικόλα-Γεωργοπούλου, *Miguel de Unamuno. Μία ἱστορικὴ κατάθεση τοῦ μύχου*, Ἀθήνα: Καρδαμίτσας 1993, σ. 33-35, 40-43.

θά συναντᾶ ἐμπόδια, ποὺ δοκιμάζουν τὴν πίστη καὶ τὴν ἐτοιμότητά του νὰ ἀλλάξει ὁ ἴδιος καὶ νὰ ἀκούσει τοὺς συμμετέχοντες. Γιὰ τὸν σκοπὸ αὐτό, θὰ πρέπει νὰ ἀναζητεῖ τὴν ὀλότητα καὶ τὴν ἀνοιχτότητα στὴν ψυχοπνευματικὴ του ὄντοτητα, στὴ μοναχικότητά του, στὴν καρτερία, στὴν προσωπικὴ εὐθύνη, στὴν αὐτονομία, στὴ σιωπὴ, στὴ μνήμη, στὸν ἐνθουσιασμό καὶ τὴ μέθοδο, στὴν ἀντοχὴ στὸν πόνο, μὲ τὴ διαθεσιμότητα τῆς ἀγάπης καὶ τὸν ἀγώνα γιὰ δράση, μὲ τὴν ἰκανότητά του νὰ ἐπιλέγει τὰ δύσκολα καὶ νὰ διαλέγεται μὲ τὸν ἑαυτό του.⁴²

Ἐπίσης, θὰ χρειαστεῖ νὰ ὀργανώνει τὴ μορφολογικὴ δομὴ κάθε θεατρικῆς τεχνικῆς, ἔτσι ὥστε νὰ ἀναδεικνύονται οἱ ἐσωτερικὲς ὄντολογικὲς, ὑπαρξιακὲς, ψυχοκοινωνικὲς καὶ κοινωνικοπολιτικὲς διαστάσεις τοῦ πλουτάρχου λόγου, ὁ ὁποῖος θὰ μετατρέπεται σὲ κατάλληλες ἐρωτήσεις καὶ στοχασμό, ἀπορηματικὴ κατάσταση καὶ ἔκφραση, κοινωνία καὶ ἐπικοινωνία, γνώση καὶ μεταγνώση. Γίνεται ἀντιληπτὸ ὅτι ἡ σημασία τοῦ ἐμφυχωτῆ εἶναι κομβικὴ, καθὼς αὐτὸς μὲ τὶς κατάλληλες ἐρωτήσεις του καὶ τὰ νέα στοιχεῖα ποὺ εἰσάγει, τονίζει τὶς διαφορὲς ἀνάμεσα στὶς ἀπόψεις, στοιχεῖο ἀπαραίτητο γιὰ τὴ δημιουργία τῆς δραματικῆς ἔντασης. Ἐρωτήσεις, π.χ., ποὺ ζητοῦν ἀπὸ τοὺς συμμετέχοντες νὰ ἐμβαθύνουν στὴν ἱστορία, στὰ κίνητρα τῆς συμπεριφορᾶς τῶν προσώπων ἢ ἐρωτήσεις ποὺ ζητοῦν ἔκφραση σκέψεων καὶ συναισθημάτων, κρίσεις ἀξιῶν, ἀξιολόγηση καὶ προτάσεις. Ἡ ποιότητα τῶν ἐρωτήσεων τοῦ ἐμφυχωτῆ εἶναι θεμελιώδης συνθήκη γιὰ τὴ θεατροπαιδαγωγικὴ διερεύνηση, μὲ τὴν ὁποία θὰ ἀναπτυχθεῖ ὁ ἐπιθυμητὸς προβληματισμὸς στοὺς μαθητὲς σχετικὰ μὲ τὶς ἀξίες στὸ ἔργο τοῦ Πλουτάρχου καί, εἰδικότερα, τὶς ιδιότητες τοῦ κατὰ τὸν Πλούταρχο «φιλανθρώπου».

Γιὰ τὸν σκοπὸ αὐτό, στὸ πλαίσιο τῆς τεχνικῆς παιχνίδι ρόλου, ἐπιλέγουμε ἐνδεικτικὰ ἀπὸ κείμενα τῶν *Βίων Παραλλήλων* (Θεμιστολῆς, Κάτων, Ἄγις, Κλεομένης, καὶ Τιβέριος καὶ Γάιος Γράκχος), νὰ διατυπώσουμε ἐρωτήσεις ποὺ μποροῦν νὰ ἐνταχθοῦν στὶς ἀκόλουθες ἐνδεικτικὲς κατηγορίες:

α) Ἐρωτήσεις ποὺ διαμορφώνουν τοὺς κανόνες, τὴ μορφή, τὸ περιεχόμενο, τὴν πλοκὴ καὶ τὴ δράση στὸ δραματικὸ περιβάλλον:

Πρὸς τὸν Τιβέριο Γράκχο: (Εἶσαι ἀποφασισμένος ὡς δήμαρχος τῆς Ρώμης νὰ ὑποστηρίξεις τὸν φτωχὸ λαὸ μὲ νέο νόμο, ὥστε νὰ ἀποκτήσει γῆ; Ἀνάπτυξε τὸ σκεπτικὸ σου - Ποιοὶ ἀντιτίθενται στὸ μοῖρασμα τῆς γῆς;)

42. Σ. Παπαδόπουλος, *Παιδαγωγικὴ τοῦ Θεάτρου*, ὁ.π.

Πρὸς τοὺς φτωχοὺς Ρωμαίους: (Τί σκέφτεστε γιὰ τὴν τωρινή σας κατάσταση ποὺ δὲν ἔχετε γῆ καὶ στέγη; Πῶς θὰ θέλατε νὰ εἶναι τὰ πράγματα; - Τί πρέπει νὰ κάνουμε γιὰ νὰ ἀποτρέψουμε τοὺς πλούσιους νὰ σκοτώσουν τὸν Τιβέριο; Πῶς νομίζετε ὅτι μπορεῖ νὰ ἀντιδράσουν οἱ πλούσιοι;)

Πρὸς τὸν Γάιο Γράκχο: (Ποιὸς εἶναι ὁ σκοπὸς σου καὶ εἰσηγεῖσαι περιορισμὸ τῆς δύναμης τῶν τριακοσίων συγκλητικῶν μὲ εἴσοδο τριακοσίων ἰππέων στὸ δικαστικὸ σῶμα; Τί σκέφτηκες καὶ ἄλλαξες τὴ στάση ποὺ στέκεσαι, ἐνῶ μιλάς στὴ βουλὴ νὰ κοιτάξεις πρὸς τὴν ἀγορὰ τοὺς Ρωμαίους πολίτες κι ὄχι τὴ Σύγκλητο;)

Πρὸς τοὺς Ἀθηναίους: (Συμφωνοῦμε ὅτι θὰ σεβαστοῦμε τὴν ἀπόφαση τοῦ Θεμιστοκλῆ νὰ ἀνατεθεῖ ἡ ἀρχηγία στὸν Εὐρυβιάδη;)

Πρὸς τὸν Θεμιστοκλῆ: (Πῶς θὰ καταφέρεις νὰ δώσεις τὴ δυνατότητα στὸν Ἀριστείδη νὰ ἐπιστρέψει στὴν Ἀθήνα;)

Πρὸς τὸν Ἀριστείδη: (Τί σὲ ἔκανε νὰ πεῖς στὸν Θεμιστοκλῆ -ὅταν πρότεινε νὰ καταδιώξετε τὸν Ξέρξη στὸν Ἑλλάσποντο- ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ φτιάξετε ἀκόμη μία γέφυρα στὴν ἤδη ὑπάρχουσα, γιὰ νὰ φύγει τὸ συντομότερο ἀπὸ τὴν Εὐρώπη;)

β) Ἐρωτήσεις ποὺ ἀναπτύσσουν τὴν ἐσωτερικὴ κατανόηση καί, συγκεκριμένα:

- καλλιεργοῦν τὴ γνώση τῆς ταυτότητας

Πρὸς τὸν Κάτων: (Εἶσαι ὁ Κάτων ποὺ προτιμᾷς νὰ ζεῖς μὲ ταπεινοφροσύνη καὶ μοιάζεις περισσότερο σὰν ἀπλὸς στρατιώτης παρὰ σὰν διοικητής;)

- ζητοῦν ἀφοσίωση στὴν περίσταση

Πρὸς τοὺς Ἀθηναίους: (Εἴμαστε ἔτοιμοι νὰ ἀκολουθήσουμε τὸν Θεμιστοκλῆ;)

- ἐνισχύουν τὴν κατανόηση τῶν ἀνθρώπινων σχέσεων

Πρὸς τοὺς Συγκλητικούς: (Πῶς θὰ νιώθατε ἂν σᾶς ζητοῦσαν νὰ ἐγκαταλείψετε τὰ κτήματά σας; Ἀναρωτιέμαι ἂν κάποιος ἀπὸ σᾶς ἤθελε νὰ εἶναι στὴ θέση τῶν φτωχῶν συμπολιτῶν σας.)

γ) Ἐρωτήσεις ποὺ ζητοῦν ἐμβάθυνση στὶς καταστάσεις, ὁπότε:

- ζητοῦν ἔκφραση σκέψεων καὶ συναισθημάτων

Πρὸς τὸν Θεμιστοκλῆ: (Μετὰ τοὺς πολέμους μὲ τοὺς Πέρσες, ὅταν μπῆκες στὸ στάδιο τῆς Ὀλυμπίας λένε πῶς εἶπες στοὺς φίλους σου ὅτι τὸ χειροκρότημα τῶν θεατῶν σὲ ἔκανε νὰ πεῖς ὅτι τὴ μέρα ἐκείνη γεύτηκες τοὺς καρπούς τῶν κόπων σου γιὰ τὴν Ἑλλάδα. Τί σὲ ἔκανε νὰ πεῖς αὐτὰ τὰ λόγια;)

- ζητοῦν κρίσεις ἀξιῶν

Πρὸς τὸν Θεμιστοκλῆ: (Σὰν εἶδες τὰ χρυσὰ κοσμήματα στὰ κορμιὰ τῶν νεκρῶν Περσῶν ποὺ τοὺς ξέβρασε ἡ θάλασσα, λένε ὅτι εἶπες στὸν φίλο σου: «Αὐτὰ νὰ τὰ πάρεις ἐσὺ ποὺ δὲν εἶσαι Θεμιστοκλῆς». Τί σὲ ἔκανε νὰ τὸ πεῖς;)

- ζητοῦν ἀξιολόγηση καὶ προτάσεις

Πρὸς τὸν Ξέρξη: (Τί νομίζεις πῶς θὰ μπορούσες νὰ κάνεις καὶ δὲν τὸ ἔκανες;)

δ) Ἐρωτήσεις ἀνακεφαλαίωσης

- ζητοῦν τὴν ἐπαναφήγηση τῶν καταστάσεων

Πρὸς τὸν Κλεομένη: (Ξέρω ὅτι δὲν ἐπιθυμεῖς τὰ πλούτη, τὴν ὑπεροφία, τὴν ἀλαζονεία, ἀλλὰ ἀγαπᾶς τὴν ἀπλότητα, εἶσαι ἐγκάρδιος πρὸς ὅλους. Μπορεῖς νὰ ἀναφέρεις ὅσα σκέφτεσαι γιὰ τὸν τρόπο ποὺ ζεῖς;)

ε) Διευκρινιστικὲς ἐρωτήσεις

• **Πρὸς τὸν Κλεομένη:** (Σὰν βασιλιάς κρίνεις ἄτιμη κι ἄδικη τὴ διαφθορὰ τῶν ἀνθρώπων. Ἀντίθετα πιστεύεις στὸ ἦθος καὶ τὸν λόγο. Τί ἀκριβῶς σκέφτεσαι;)

στ) Ἐρωτήσεις ποὺ καλοῦν σὲ στοχασμὸ

Πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους: (Πῶς κρίνετε τὸν βασιλιὰ σας Ἄγι ποὺ ξέρετε ὅτι δὲν τιμᾷ τίς ἀπολαύσεις καὶ ὅλα τὰ ἐπιθυμεῖ νὰ εἶναι λιτά;)

Μὲ τὴ λειτουργία παρόμοιων συνθηκῶν, ἡ ὁμάδα ἀποτελεῖ ἀνοιχτὸ πεδίο διερεύνησης τοῦ λόγου τοῦ Πλουτάρχου. Σὲ αὐτὸ τὸ πλαίσιο, ἡ ἱκανότητα τοῦ ἐμπυχωτῆ ἐδράζεται στὴ δύναμή του νὰ ἐκμαιεῖ τίς κατάλληλες ἀπόψεις τῶν μαθητῶν, οἱ ὁποῖες προκύπτουν μέσα ἀπὸ ἓνα συνειδητὸ προβληματισμό. Ἔτσι, οἱ συμμετέχοντες μπαίνουν σὲ διαδικασίες αὐτοπαρατήρησης καὶ αὐτοαξιολόγησης γιὰ ὅσα ἐπιλέγουν καὶ ἀποφασίζουν σὲ θεατρικὸ ρόλο νὰ πράξουν καὶ ἤδη ἔχουν πράξει.

Ἄντὶ ἐπιλόγου

Ἡ ἀναβίωση τῶν ἀξιῶν ποὺ ἀναδεικνύονται στὸ ἔργο τοῦ Πλουτάρχου θεωρῶ ὅτι πρέπει νὰ ἐπανεκκινήσει ἀπὸ τὴν ἐκπαίδευση ὅλων τῶν βαθμίδων, μὲ τὴ συστηματικὴ διδασκαλία τους, μέσα ἀπὸ κείμενα ἰδίως ἠθοπλαστικὰ καὶ παρέχοντα πρότυπα ἐνάρετης ζωῆς (ὅπως κατεξοχὴν εἶναι τὰ κείμενα τοῦ Πλουτάρχου), καὶ νὰ διαχυθεῖ εὐρύτερα στὴν κοινωνία, μὲ μιὰ φωτισμένη ἐκστρατεία, ποὺ μπορεῖ νὰ

τὴν ἐπιχορηγοῦν καλλιεργημένοι, ὁραματιστὲς ἰδιῶτες, σὲ ὅλους τοὺς χώρους τῆς ἐργασίας, τῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς δράσης, οὕτως ὥστε νὰ ἔχει τὰ βέλτιστα δυνατὰ ἀποτελέσματα στὸν συντομότερο δυνατὸ χρόνο, τόσο βραχυπρόθεσμα, ὅσο καὶ μακροπρόθεσμα. Πρὸς τὸν σκοπὸ αὐτό, ἐπίσης, ἰδιαίτερα ἀποτελεσματικὴ θεωρῶ τὴν ἀξιοποίηση στὴν ἐκπαίδευση τῶν τεχνικῶν καὶ τῶν μεθόδων τῆς Παιδαγωγικῆς τοῦ Θεάτρου, ποὺ ἀποδίδει τὰ μέγιστα μὲ τὴ βιωματικὴ ἐμπλοκὴ τῶν συμμετεχόντων. Τὴν ἀγάπησιν, τὴν πραότητα, τὴν ἐπιείκεια, καὶ ὅλες τὶς σχετικὲς θεμελιώδεις ἔννοιες στὸν κόσμον τῆς πλουτάρχειας φιλοανθρωπίας, ὁ ἐμψυχωτὴς μπορεῖ νὰ ἐνσπείρει στὴν ψυχοπνευματικὴ δομὴ τῶν συμμετεχόντων μὲ τὶς κατάλληλες ἀναπαραστατικὲς ἐποπτεῖες.

Μιὰ τέτοια συντονισμένη ἐντατικὴ θεραπεία τοῦ κενοῦ ἀξιῶν, ποὺ εἶχαν δημιουργήσῃ ἢ στείρα καὶ ἀντιπνευματικὴ ἐκπαίδευση τῶν προηγούμενων δεκαετιῶν καὶ ἡ πλύση ἐγκεφάλου ἀπὸ τὰ ΜΜΕ μὲ τὶς κίβδηλες, ἀντικοινωνικὲς ἀξίες, θὰ μπορούσε νὰ μᾶς δώσει ἐλπίδα γιὰ ἔξοδο ἀπὸ τὸ τέλμα τὸ πνευματικὸ καὶ ψυχικὸ, στὸ ὁποῖο ἔχουμε περιέλθει. Διότι ἡ ἐπαφὴ μὲ τὸν λόγον καὶ τὸ πνεῦμα τῶν μεγάλων κλασικῶν συγγραφέων θὰ στερεώσῃ καὶ θὰ ἐνισχύσῃ τὸν ἐσωτερικὸν κόσμον κάθε ἀνθρώπου, καὶ θὰ τοῦ προσφέρει τὸ πλαίσιο γιὰ μιὰ ἐπαναρρύθμιση τῆς ζωῆς του πάνω σὲ ἀνώτερες ἀξίες, καθῶς, σύμφωνα καὶ μὲ τὸν λόγον τοῦ Ἰσοκράτη «ἡ ψυχὴ τοῖς σπουδαίοις λόγοις αὔξασθαι πέφυκεν».

Μὲ μιὰ τέτοια ἐκπαίδευση, λοιπόν, θὰ μπορούσαμε νὰ ἐλπίζουμε σὲ ἕναν κόσμον, ὅπου θὰ κυριαρχοῦσε ἡ εὐγένεια καὶ ὁ σεβασμὸς ἀπέναντι στὸν συνάνθρωπον καὶ τὰ μέλη τῆς κοινότητος, τὸ πνεῦμα τῆς διαλλακτικότητος καὶ τῆς «ἀγαπήσεως», ἀντὶ ἐκείνου τῆς φιλαυτίας καὶ τῆς ὕβρεως, τῆς περιφρόνησιν καὶ τῆς ἀδιαφορίας, μὲ ἕνα λόγον, τὸ πνεῦμα τὸ «φιλόανθρωπον». Ὅποιος, λοιπόν, συλλάβῃ ἕνα τέτοιο ὄραμα καὶ συμβάλῃ στὴν ὑλοποίησίν του θὰ ἐπιτελέσῃ ἔργον πατριωτικὸν καὶ φιλόανθρωπον.

Βιβλιογραφία

Πηγές

Ἰσοκράτης, *Πρὸς Δημόνικον*, Ἰσοκράτους Ἄπαντα, τ. 2, Ἀθήνα: Κάκτος 1992.

Πλούταρχος, *Περὶ τοῦ πότερον τὰ ψυχῆς ἢ τοῦ σώματος πάθη χειρόνα*. Ἡθικά, τ. 13, Ἀθήνα: Κάκτος 1995.

- Πλούταρχος, *Εἰ αὐτάρκης ἢ κακία πρὸς κακοδαιμονίαν*, Ἡθικά, τ. 13, Ἀθήνα: Κάκτος 1995.
- Πλούταρχος, *Περὶ φιλαδελφίας*, Ἡθικά, τ. 13, Ἀθήνα: Κάκτος 1995.
- Πλούταρχος, *Περὶ ἠθικῆς ἀρετῆς*, Ἡθικά, τ. 12, Ἀθήνα: Κάκτος 1995.
- Πλούταρχος, *Περὶ εὐθυμίας*, Ἡθικά, τ. 12, Ἀθήνα: Κάκτος 1995.
- Πλούταρχος, *Παραμυθητικὸς πρὸς Ἀπολλώνιον*, Ἡθικά, τ. 3, Ἀθήνα: Κάκτος 1995.
- Πλούταρχος, *Περὶ παιδῶν ἀγωγῆς*, Ἡθικά, τ. 1, Ἀθήνα: Κάκτος 1995.
- Πλούταρχος, *Γαμικὰ παραγγέλματα*, Ἡθικά, τ. 4, Ἀθήνα: Κάκτος 1995.
- Πλούταρχος, *Περὶ ἀοργησίας*, Ἡθικά, τ. 12, Ἀθήνα: Κάκτος 1995.
- Πλούταρχος, *Βίος Δημοσθένους*, *Βίοι Παράλληλοι*, Ἀθήνα: Κάκτος 1993.
- Πλούταρχος, *Πρὸς Κωλώτην*, Ἡθικά, τ. 26, Ἀθήνα: Κάκτος 1997.
- Πλούταρχος, *Φωκίων*, *Βίοι Παράλληλοι*, τ. 16, Ἀθήνα: Κάκτος 1993.
- Πλούταρχος, *Ἄγις*, *Κλεομένης - Τιβέριος*, *Γάιος Γράκχοι*, *Βίοι Παράλληλοι*, τ. 9, Ἀθήνα: Κάκτος 1993.
- Πλούταρχος, *Θεμιστοκλῆς*, *Βίοι Παράλληλοι*, τ. 2, Ἀθήνα: Κάκτος 1992.

Βοηθήματα

- Βίννικος, Ντ., *Τὸ παιχνίδι, τὸ παιδί καὶ ἡ πραγματικότητα*, μτφ. Ἀ. Γιαννακούλας, Ἀθήνα: Καστανιώτης 1979.
- Bolton, G., *Drama as education: An argument for placing drama at the centre of the curriculum*, Essex, Harlow: Longman 1984.
- Buber, M., *La Vie en dialogue*, Paris: Aubier-Montaigne 1959.
- Buber, M., *Je et tu*, Paris: Aubier-Montaigne 1970.
- Dewey, J., *The Child and the Curriculum -and- The School and Society*, Chicago: University of Chicago Press 1956.
- Ehlert, D., *Theaterpädagogik. Lese- und Arbeitsbuch für Spielleiter und Laienspielgruppen*, München: J. Pfeiffer 1986.
- Gardner, H., *Frames of Mind. The Theory of Multiple Intelligences*, New York: Basic Books 1985.
- Gardner, H., "Towards a theory of dramatic intelligence", στὸ J. Kase-Polisini (ἐπιμ.), *Creative Drama in a Developmental Context*, New York: University Press of America 1985, σ. 295-312.
- Kase-Polisini, J. (ἐπιμ.), *Creative Drama in a Developmental Context*, New York: University Press of America 1985.
- Kirschenbaum, H. - Henderson, V.L., *Carl Rogers Dialogues*, London: Constable 1990.

- Κοσμόπουλος, Α., *Σχαιοδυναμική Παιδαγωγική του Προσώπου*, Αθήνα: Γρηγόρης 1995.
- Μερακλής, Μ., *Πλούταρχος ὁ Χαιρωνεύς. Ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο του*, Αθήνα: ΟΕΔΒ 1966.
- Morgan, N. - Saxton, J., *Teaching Drama: A mind of many wonders*, Portsmouth: Heinemann 1995.
- Μπακονικόλα-Γεωργοπούλου, Χ., *Miguel de Unamuno. Μία ιστορική κατάθεση του μύχου*, Αθήνα: Καρδαμίτσα 1993.
- Neelands, J., *Structuring Drama Work: A Handbook of Available Forms in Theatre and Drama*, ἐπιμ. T. Goode, Cambridge: Cambridge University Press 1990.
- O'Toole, J., *The Process of Drama: Negotiating Art and Meaning*, London: Routledge 1992.
- Παπαδόπουλος, Σ., *Με τη γλώσσα του θεάτρου*, Αθήνα: Κέδρος 2007.
- Παπαδόπουλος, Σ., *Παιδαγωγική του θεάτρου*, Αθήνα 2010 (αὐτοέκδοση).
- Piaget, J., *Play, Dreams, and Imitation in Childhood*, New York: W.W. Norton 1962.
- Reble, A., *Ιστορία της Παιδαγωγικής*, μτφ. Θ. Χατζηστεφανίδης - Σ. Χατζηστεφανίδου, Αθήνα: Παπαδήμας 2008.
- Rogers, C., *On Becoming a Person*, Boston: Houghton Mifflin 1961.
- Schnitzler, H., "The Jesuit contribution to the theatre", *Educational Theatre Journal*, 4/4 (1952) 283-292.
- Spinelli, E., *Ερμηνεύοντας τον κόσμο. Η φαινομενολογία στον υπαρξισμό και στην ψυχολογία*, μτφ. Δ. Παπαβασιλείου, Αθήνα: Άσπρη λέξη 2009.
- Vygotsky, L.S., "Play and its Role in the Mental Development of the Child", στὸ J. Bruner, et al., (ἐπιμ.), *Play - Its Role in the Development and Evolution*, New York: Penguin Books 1976, σ. 537-554.
- Wolf, D., "The particular in the present moment", στὸ J. Kase-Polisini (ἐπιμ.), *Creative Drama in a Developmental Context*, New York: University Press of America 1985, σ. 313-331.